

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В РОСЛИННИЦТВІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ З РІЗНОЮ ФОРМОЮ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядаються такі показники ефективності господарювання, як річна продуктивність праці, трудомісткість 1 центнера продукції, затрати праці на 1 га посівів. Їх розраховано на основі матеріалу із підприємств і статистичних даних. У результаті виявлено суттєві розбіжності і обґрунтовано їх. Розглянуто фактори, що впливають на конкурентоспроможність рослинницького напрямку.

Ключові слова: економічна ефективність, продуктивність праці, затрати праці.

Сворі реалії сьогодення дошкульно б'ють по стратегічній для нашої країни галузі – сільському господарству. Від готовності прийняти виклики і відповідати на них залежить безпека держави.

Продуктивність праці є однією із ключових позицій, що забезпечують економічну ефективність виробництва, а відтак конкурентоспроможність підприємства та рентабельність виробленої продукції.

Над цим питанням працювали такі вчені, як Бабич А. О., Дієсперов В. С., Мармуль Л. О., Саблук, П. Т., та інші. У своїх працях вони широко описали питання продуктивності праці на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах, розкрили потенційні резерви покращення, визначили перспективи розвитку. Проте поза увагою науковців залишилося питання конкурентоспроможності державних підприємств на фоні інших форм власності.

Метою нашої статті є оцінка рівня продуктивності праці на підприємствах державної і приватної форм власності та їхнє порівняння.

Це дослідження буде проводитись на базі двох сільськогосподарських підприємств. Першим підприємством є Державне Підприємство Дослідне Господарство «Олександрівське» Інституту кормів НААНУ (с. Олександрівка, Тростянецький р-н, Вінницька обл.), а друге – приватно-орендне підприємство «Рідний край» (с. Тростянець, Ямпільський р-н, Вінницька обл.).

Досліджуючи ефективність рослинницької галузі державного підприємства «Олександрівське», варто зазначити, що урожайність зернових культур у середньому за три роки (2009-2011 рр.) складає більше 60 центнерів, а кукурудзи на зерно – більше 110 центнерів з одного гектара. При насиченні структури посівних площ сільськогосподарських культур у межах 52% у господарстві в середньому щорічно виробляється близько 90 тисяч центнерів зерна.

У приватно-орендному підприємстві «Рідний край» урожайність зернових у середньому за 2009-2011 рр. складає 36,5 ц/га, а щорічний об'єм виробництва зерна складає близько 32 тис. центнерів зерна.

Для порівняння показник врожайності зернових по Вінницькій області за аналогічний період складає 36,9 ц/га при щорічному об'ємі виробництва понад 2,5 млн. тонн.

Найбільш врожайною культурою на Вінниччині є кукурудза на зерно (65,1 ц/га) та пшениця озима (33,4

ц/га), а найменш продуктивними – гречка (9,7 ц/га) та зернобобові (15,9 ц/га). Серед олійних культур найпродуктивнішою є соя (18,2 ц/га) [1, с.176; 5, с. 175; 6, с. 175].

Для дослідження продуктивності праці в рослинництві використовують низку показників – річна продуктивність праці; трудомісткість 1 ц продукції та затрати праці на 1 га посівів [2, с. 43; 4, с. 268; 10, с. 315].

На державному підприємстві культивуються озимі, ярі та зернобобові культури, а також кукурудза. До групи озимих належать пшениця і ячмінь, до групи ярих – гречка, овес та ячмінь ярий, до зернобобових – горох та вика.

Водночас на ПОП «Рідний край» культивуються лише ячмінь озимий і ячмінь ярий, пшениця озима і кукурудза.

Така незіставність значно утруднює порівняння продуктивності праці на підприємствах. Проте по чотирьох культурах, що збігаються, можна провести аналіз і результати екстраполювати на цілий напрямок.

Річна продуктивність праці на озимій пшениці в 2009 році була однаковою для обох підприємств, проте завдяки кращому підходу до організації виробництва державне підприємство подвоїло показники у 2011 році, у той час, як приватне залишилось на рівні 2009 року (табл. 1).

Проте зовсім по-іншому виглядають показники озимого ячменю. Протягом періоду досліджень ДП ДГ тримало продуктивність праці на більш-менш стабільному рівні. На протигагу йому ПОП у 2011 році показав лише 23,08% порівняно з 2009 роком, при цьому в 2010 році на підприємстві було рекордних 2 ц/люд.-год. (такого показника на цій культурі протягом періоду спостережень більше не фіксувалось).

На яром ячменеві спостерігаємо зростання показника більш ніж утричі в Олександрівці і незначне зниження в Тростянці.

Аналогічна ситуація й на кукурудзі.

Крім згаданих культур, ДП ДГ «Олександрівське» культивує й інші культури. Показники продуктивності на них теж зросли. Зокрема на гречці на 700% (до 2,8 ц/люд.-год.), на вівсі – 250% (до 1,3 ц/люд.-год.), на горосі – 370% (до 2,6 ц/люд.-год.). Лише на виці показники знизились (до 0,1 ц/люд.-год.). Проте причиною тому є не товарний напрямок культури, а селекційна робота, що ведеться у господарстві.

Таблиця 1. Річна продуктивність праці в зерновиробництві, ц/люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
1,5	2009	Пшениця озима	2009	1,5
0,9	2010		2010	1,1
3,5	2011		2011	1,5
1,7	2009	Ячмінь озимий	2009	1,3
1,9	2010		2010	2,0
1,8	2011		2011	0,3
1,0	2009	Ячмінь ярий	2009	0,8
0,7	2010		2010	0,7
3,2	2011		2011	0,7
3,0	2009	Кукурудза	2009	3,6
4,8	2010		2010	2,1
9,2	2011		2011	2,5

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

У ДП ДГ «Олександрівське» продуктивність праці у напрямку зерновиробництва загалом на вищому рівні. Головну роль у цьому відіграють дотримання технології, налагоджений механізм господарювання та грамотно вибудована концепція роботи із персоналом.

Оберненим показником до продуктивності праці є трудомісткість. Порівнюватимемо затрати праці у двох вимірах – люд.-год./ц і люд.-год./га.

Як бачимо з табл. 2, тенденції цілком збережені – на державному підприємстві показники протягом 2009-2011 рр. зменшуються вдвічі-втричі (принаймні,

залишаються незмінними, як у випадку із озимим ячменем), а в приватно-орендному зростають або ж залишаються на тому ж рівні.

Такі ж показники на інших культурах, що культивуються в ДП ДГ (за винятком вики, де є своя специфіка), проте найбільше скоротилась трудомісткість гречки – у 6 разів (до 0,4 люд.-год./ц).

Оскільки продуктивність праці і трудомісткість центнера виробленої продукції є взаємооберненими величинами, то показники державного підприємства і тут кращі.

Таблиця 2. Трудомісткість 1 ц виробленої продукції, люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
0,7	2009	Пшениця озима	2009	0,7
1,1	2010		2010	0,9
0,3	2011		2011	0,7
0,6	2009	Ячмінь озимий	2009	0,8
0,5	2010		2010	0,5
0,5	2011		2011	3,4
1,0	2009	Ячмінь ярий	2009	1,2
1,3	2010		2010	1,4
0,3	2011		2011	1,4
0,3	2009	Кукурудза	2009	0,3
0,2	2010		2010	0,5
0,1	2011		2011	0,4

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Розглянемо тепер інший вимір трудомісткості – затрати праці на гектар.

За три роки на ДП ДГ «Олександрівське» вдалось відбудувати вдалий алгоритм організації виробничих процесів у зерновиробництві – із стрімким зниженням трудомісткості центнера виробленої продукції і гектара посівів (табл. 2 і табл. 3) відзначається значне зростання трудомісткості праці.

Цьому сприяло широке використання наукового забезпечення, використання прогресивних і новітніх схем і засобів обробки посівів, а також низка інших вданих управлінських прийомів.

Протягом періоду досліджень у ПОП «Рідний край» продуктивність праці в зерновиробництві суттєво поступається державному по всіх параметрах. Нами спостерігалось погіршення показників на фоні їхньої нестабільності. Це свідчить про відсутність

комплексного підходу до ведення цього напрямку.

У наш кризовий час вирощування олійних культур є надзвичайно прибутковим напрямком господарювання, саме тому на них звертається так багато уваги [3, с. 14-26].

На обох підприємствах цей напрямок репрезентований вузьким спектром культур. На державному підприємстві вирощують соняшник і сою, а в приватно-орендному соняшник, сою (лише в 2010 році) і ріпак (лише в 2009 році). Для нашого дослідження використаємо лише дані по соняшнику, оскільки по інших культурах повноцінне порівняння провести неможливо.

На обох підприємствах загалом спостерігається зростання продуктивності праці (табл. 4). Такі зміни відбулись завдяки комплексній механізації, умілому підбору посівного матеріалу та засобів захисту рослин.

Таблиця 3. Затрати праці на 1 га посівів, люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
41,9	2009	Пшениця озима	2009	30,3
57,5	2010		2010	29,1
18,4	2011		2011	28,3
29,1	2009	Ячмінь озимий	2009	26,6
26,5	2010		2010	16,9
25,0	2011		2011	57,1
36,8	2009	Ячмінь ярий	2009	30,0
52,2	2010		2010	38,5
14,0	2011		2011	57,1
40,0	2009	Кукурудза	2009	12,5
19,1	2010		2010	12,7
15,0	2011		2011	14,3

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Таблиця 4. Річна продуктивність праці при вирощуванні соняшнику, ц/люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
1,8	2009	Соняшник	2009	0,7
1,3	2010		2010	1,2
3,3	2011		2011	1,2

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Проте зростання нерівномірне. Протягом дослідження ситуація в ПОП «Рідний край» виглядає більш стабільною, ніж у ДП ДГ «Олександрівське». Причиною тому є засуха, що завдала сильної шкоди посівам державного підприємства, водночас у приватному підприємстві природні умови склались більш сприятливо. Та, зрештою, це не вплинуло на кінцевий показник і продуктивність праці у 2,5 рази

вища в Олександрівці, ніж у Тростянці.

Такий результат потребував значних зусиль з боку колективу. На прикладі даних з табл. 5 ми бачимо, наскільки важким був 2010 рік для державного підприємства. Та загалом трудомісткість вдалось зменшити вдвічі. На приватному підприємстві показник також зменшився майже вдвічі, але, все-таки, є незіставним із олександрівським.

Таблиця 5. Трудомісткість 1 ц виробленого насіння соняшнику, люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
0,6	2009	Соняшник	2009	1,5
0,8	2010		2010	0,9
0,3	2011		2011	0,8

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Затрати праці на 1 га посівів на ДП ДГ Олександрівське за період обстеження знизилась від 18,2 люд.-год./га до 6,9 люд.-год./га, а в ПОП «Рідний край» з 20,9 люд.-год./га до 11,1 люд.-год./га.

Варто констатувати, що в державному підприємстві продуктивність праці на соняшнику (а відтак і на всіх олійних культурах) є вищою. Цьому сприяли краще технічне забезпечення (нові сівалки і комбайни) і науковий супровід (адекватні рекомендації і оперативне реагування).

У розвинених країнах кінцевим результатом

сільськогосподарської діяльності є тваринницька продукція і на її виробництво використовується 75-90% усієї продукції рослинництва [4, с. 193; 7, с. 382; 9, с. 21].

У ДП ДГ «Олександрівське» і ПОП «Рідний край» цей напрямок представлений заготівлею сіна, зеленої маси багаторічних трав та кукурудзи на силос.

За роки спостереження продуктивність праці на цих культурах суттєво зросла в обох підприємствах, але темпи приросту на державному підприємстві набагато вищі (табл. 6).

Таблиця 6. Річна продуктивність праці у кормовиробництві, ц/люд.-год.

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
1,6	2009	Сіно	2009	1,0
0,6	2010		2010	--
5,9	2011		2011	2,7
5,6	2009	Зелена маса багаторічних трав	2009	9,3
10,0	2010		2010	12,3
17,2	2011		2011	13,1
12,3	2009	Кукурудза на силос	2009	8,6
9,4	2010		2010	6,3
64,9	2011		2011	9,6

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Особливо вражає зростання показника на кукурудзі у ДП ДГ. Це пов'язане із ставкою керівництва на молочне скотарство, що, як відомо, вимагає, ретельного підходу до забезпечення кормами. Повністю інноваційний підхід до формування посівів і оновлення парку техніки дозволило забезпечити такий результат.

Для підтвердження вищевикладеного порівняємо трудомісткість 1 центнера виробленої продукції.

На заготівлі сіна за період з 2009-2011 рр. показник ДП ДГ знизився втричі (до 0,2 люд.-год./ц), а ПОП у 2,2 рази (до 0,4 люд.-год./ц); при зборі зеленої маси багаторічних трав затрати праці в Олександрівці

зменшились у 4 рази (до 0,05 люд.-год./ц), а в Тростянці лише на 0,02 люд.-год./ц (до 0,08); трудомісткість заготівлі кукурудзи на силос у державного підприємства знизилась у 5 разів, а у приватного залишилась незмінною.

Вивчення затрат праці на 1 гектар посівів дозволить проаналізувати трудомісткість культур з іншого боку.

Якщо не брати до уваги дуже несприятливий для кормовиробництва через посуху 2010 рік, то показники суттєво знизились. Проте, знову ж таки, між підприємствами зберігається значний розрив у темпах, а відтак показниках (табл. 7).

Таблиця 7. Затрати праці на 1 га площ під кормовими культурами, люд.-год./га

ДП ДГ «Олександрівське»	Рік	Культура	Рік	ПОП «Рідний край»
18,4	2009	Сіно	2009	26,3
57,7	2010		2010	--
6,8	2011		2011	11,8
35,3	2009	Зелена маса багаторічних трав	2009	19,1
37,3	2010		2010	20,6
10,9	2011		2011	17,9
23,5	2009	Кукурудза на силос	2009	26,5
28,2	2010		2010	37,5
5,6	2011		2011	24,2

*Сформовано на основі первинної документації підприємств

Однозначно, що продуктивність праці у кормовиробництві на державному підприємстві вища. Та в чому криється причина? Основна різниця полягає у бажанні керівництва приватного підприємства стабільно отримувати максимальний фінансовий результат. Та в такому випадку підприємство не заробляє, а заощадує. Подекуди зумисне недотримується технологія, подекуди необґрунтовано зменшуються затрати праці. Звідси йде розбалансування механізму господарювання, проблеми із персоналом, брак коштів на оновлення й заміну основних засобів виробництва. Також досить вагомим

чинником є відсутність наукового забезпечення, що понижує швидкість процесу прийняття рішень й оцінки їхніх наслідків.

Результати нашого дослідження підтверджують той факт, що державні підприємства можуть бути дійсно конкурентоздатними, насамперед завдяки комплексному підходу, одним із ключових моментів якого є підвищення продуктивності праці.

Іншими компонентами успіху є постійна робота із трудовим колективом, дотримання технології, достатня кількість техніки, науковий супровід, упровадження інноваційних підходів.

Список літератури

1. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік [текст] : Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2010. – 638с.
2. Дієсперов В. С. Продуктивність сільськогосподарської праці: моногр. / В. С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 274 с.
3. Дієсперов В. С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: монографія / / В. С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – с. 14-26.
4. Економіка праці і соціально трудові відносини : навч. посіб. / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.
5. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 рік [текст] : Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2011. – 645с.
6. Статистичний щорічник Вінниччини за 2011 рік [текст] : Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2012. – 641с.
7. Азізов С. П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах/ За ред. проф. С. П. Азізова. – К.: ІАЕ, 2001. – 834с.
8. Економічна безпека: навч. посіб. / З. С. Варналій, П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, Е. М. Лібанова, В. І. Кириленко, В. А. Кредісов, І. І. Мазур, А. І. Сухоруков, Я. В. Белінська, Т. Г. Васильців. — К.: Знання, 2009. — 647 с.
9. Рослинництво з основами кормовиробництва [Текст] : навч. посіб. для вузів / О. М. Царенко, В. І. Троценко, О. Г. Жатов, Г. О. Жатова. – Суми : Університетська книга, 2003. – 383 с.
10. Основи ведення сільського господарства та охорона земель [Текст] : навч. посіб. / Н. Х. Грабак, І. Н. Топіха, В. М. Давиденко, І. В. Шевель. – 2-е вид. – К. : Професіонал, 2006. – 496 с.

РЕЗЮМЕ

Корнийчук Александр

Производительность труда в растениеводстве на предприятиях с разной формой хозяйствования

В этой статье рассмотрены такие показатели хозяйственной эффективности, как годовая производительность труда, трудоемкость 1 ц. продукции, затраты труда на 1 га посевов. Они рассчитаны на основе материалов с предприятий и статистических данных. В итоге обнаружено существенные различия и обосновано их. Рассмотрено факторы влияния на конкурентоспособность растениеводческого направления.

RESUME

Kornijchuk Oleksandr

Labor productivity in crop production at the enterprises with different forms of management

Such indicators of management efficiency as annual productivity, 1 hundredweight product complexity and labor costs per 1 ha of crops are considered in the article. The calculations are based on the materials from businesses and statistics. As a result, significant differences are found out and proved. The factors that affect the competitiveness of crop production are viewed.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.